
ШЛЯХИ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ТА ЗАГРОЗ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТРАНЗИТУ

Гетманенко О. О.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-480-1-2>

ВСТУП

Виклики трансформації світового порядку та глобальної економіки вимагають від міжнародного співтовариства, національних урядів та міжнародних організацій чіткого усвідомлення та урахування фундаментальних причин і механізмів розвитку кризових процесів, їх впливу на міжнародну та національну фінансову безпеку, продуманих, скоординованих та активних дій, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків кризових явищ та підтримання нормальної економічної активності, забезпечення фінансової стабільності як передумов подальшого розвитку глобальної та національних економік. Множинні структурні зміни у міжнародних, безпекових та світогосподарських відносинах потребують зокрема від національних урядів транзитивних і приймаючих країн чіткого усвідомлення глибини інтеграції світової економіки, від провідних розвинутих країн світу – радикального перегляду традиційних поглядів на роль міжнародних структур, транснаціональних корпорацій та суверенних держав у світовій політиці та економіці. Аналіз проявів та пошук шляхів вирішення зазначених викликів є актуальним напрямком наукових досліджень міжнародних економічних відносин та світових фінансів.

1. Світова фінансова система в умовах турбулентності міжнародної економічної безпеки та поліструктурних змін глобальної економіки

Розвиток світового господарства та міжнародних фінансових відносин, посилення інтеграційних процесів в світі в умовах триваючих глобальної фінансової нестабільності, внутрішніх та зовнішніх суперечностей та диспропорцій на фінансових ринках призвели до посилення та розповсюдження наступних пов'язаних між собою тенденцій, які генерують різноманітні стани, сценарії розвитку, ризики та загрози глобальній фінансовій безпеці та фінансовій безпеці країн світу:

– по-перше, відкритість економік країн світу та їх фінансових ринків, фінансова лібералізація міжнародних фінансових відносин, інтеграція фінансових та валютних ринків країн світу, інтенсифікація глобального руху капіталу суттєво посилили рівень пов'язаності та взаємозалежності світового господарства, глобальної фінансово-економічної системи, економік та фінансових систем країн світу, які стали єдиним цілим;

– по-друге, взаємопов'язаність та взаємозалежність світового господарства та глобальної фінансово-економічної системи, які є динамічними та багатокоординатними системами, внаслідок нерівномірного розвитку країн світу зробили її складною, вразливою та схильною до різноманітних ризиків та загроз системою для всіх країн-членів світового господарства, особливо тих із них, що перебувають у стані соціально-економічного транзиту;

– по-третє, посилення інтеграції світового господарства, турбулентності глобальної фінансово-економічної системи та відкритої економіки супроводжується різноманітними проявами нестійкості економічних і фінансових ринків, неефективністю інструментарію регулювання і контролю держав та неможливості їх впливу на турбулентне зовнішнє середовище;

– по-четверте, віртуалізація економічних відносин, розвиток е-економіки, поява нових угод, продуктів та транзакцій, турбулентність та зміни зовнішнього середовища стали живильним середовищем системної трансформації ролі фінансових інститутів і економічних суб'єктів на засадах досягнення спільності завдань і функцій, виникнення нових законів і парадигм, що підкоряються законам синергії, і, отже, необхідності формування принципово нових підходів до їх регулювання як на світовому, так і на національному рівнях.

Також слід зазначити, що і в світовому масштабі, і на рівні окремої країни відбувається постійне виникнення кількості різноманітних структурних диспропорцій, які постійно посилюються та є критичними як для локальної, так і для глобальної фінансової безпеки, розвитку фінансово-економічних систем країн. Серед них:

– диспропорція між світовими глобалізованими господарством, фінансово-економічною системою та їх суспільною організацією – відбувається, з одного боку, посилення ролі нових бізнес-форматів, транснаціональних банків і корпорацій, які діють в інтересах певних груп та осіб і, як правило, поза межами певного національного регулювання і контролю, з іншого боку – утворюються потенційні загрози в частині зниження рівня фінансової безпеки та стабільності

національних економік окремих країн та зростання ймовірності виникнення різноманітних соціально-економічних катаклізмів;

– диспропорція між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, через нерівноправні відносини та нерівномірний вплив глобалізації та світогосподарських відносин, при тому що саме розвинені країни виступають ініціаторами та законодавцями правил та засад функціонування світового господарства. Нерівномірність відносин між цими країнами простежується через, по-перше, різний рівень свободи, можливостей та інструментарію макроекономічної політики розвинених країн і країн, що розвиваються, по-друге, на всіх рівнях сучасної глобалізованого світового господарства транснаціональні та фінансові корпорації існують за іншими, ніж основна маса агентів, законам, в умовах «квазісоціалізму». Патерналістська державна політика щодо найбільших гравців ринку, які «занадто великі, щоб збанкрутувати», реалізується шляхом прямих скорочення податкового тягаря, надання пільгових позик і субсидування, т. п., що спричиняє зростання боргового тягаря, кредитні буми та спади при одночасному збільшенні розміру державного боргу. Подібна кредитна емісія ґрунтується на програмах кількісного пом'якшення, включення «друкарського верстату», тобто шляхом фіктивних, не забезпечених грошей, тощо^{1 2}. Як наслідок, тягар за надприбутки транснаціональних та фінансових корпорацій, ризиковану політику фінансових інститутів і корпорацій покладається на суспільство та економіку країни, що стає причиною погіршення рівня фінансової стабільності та безпеки, стимулює подальшу ескалацію кризи. Згідно з дослідженнями МВФ, криза в розвинених країнах (загальна компонента) пояснює стрес на ринках, що розвиваються, приблизно на 70%³;

– диспропорція між фінансовим ринком та економічним базисом світового господарства та окремих країн спричинила занадто великі розміри фінансових ринків при невідповідному більш низькому рівні економічних ринків, утворення «фінансових бульбашок», стала причиною високої волатильності і нестійкості фінансових ринків і економіки на глобальному та національному рівнях, зниження рівня фінансової безпеки світового господарства та національних економік;

¹ Shaikh A. M. The transformation from Marx to Sraffa. In E. Mandel and A. Freeman (eds.), Ricardo, Marx, Sraffa –the Langston Memorial Volume, London : Verso. 1984, pp. 43–84.

² Sharpe W. F. Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. *Journal of Finance*. 1964. 19 (3).

³ Balakrishnan R., Danninger S., Elekdag S., Tytell I. The Transmission of Financial Stress from Advanced to Emerging Economies. *IMF Working Paper*. 2009. no. WP/09/133. 52 p.

– диспропорція між рівнем мобільності капіталу та інших факторів виробництва – рух капіталу на сьогодні вже не є обов'язковою передумовою руху факторів виробництва і має значною мірою спекулятивний характер. Це стало причиною більш високого рівня мобільності капіталу та його надмірного загрозливого розміру, який, не перебуваючи при цьому під контролем регуляторів країн, створює деструктивні імпульси для національної фінансової безпеки та економіки;

– диспропорція між здатністю суспільства виробляти і здатністю суспільства споживати – спричинена різноманітною природою джерел формування новоствореної вартості і вартості вкладеного в неї товару робоча сила, що створює цю вартість, і призводить до кризи перевиробництва. Внаслідок зростання продуктивності праці світового господарства та розвитку продуктивних сил суспільства відбувається посилення цієї диспропорції, зростання розриву між здатністю суспільства споживати і виробляти, тощо, і, як результат – критичний рівень розриву між попитом і пропозицією;

– диспропорція між темпами споживання та потенційними можливостями споживачів, в тому числі за рахунок кредитування. Його постійне стимулювання урядами країн у національних економіках спровокувало зростання боргового навантаження споживачів і бізнесу до критичного рівня та надмірну заборгованість більшості економічних агентів, за яких подальше кредитування стає загрозливим та неможливим.

У підсумку, усталена модель глобалізації, яка передбачала:

– колективні, визнані усіма країнами світу «правила гри», введені міжнародними інститутами, такими як Світова організація торгівлі та Міжнародний валютний фонд, що знаходяться під панівним впливом розвинених країн,

– переважання глобального економічного зростання і свобод міжнародної торгівлі над національною політикою, не лише не скоротило нерівність між країнами, а навпаки, створило групи країн, які виграли від глобалізації, і таких, хто програв від неї. Серед них чимало транзитивних країн, країн що розвиваються й, звісно, найменш розвинутих країн. Зростаюча нерівність в доходах між ними стала драйвером зростання недовіри між глобальною економічною елітою та всім іншим світовим співтовариством.

За твердженням Ф. Фукуями, «у сучасному світі немає міжнародних інститутів, здатних обґрунтувати легітимність колективних акцій, тому першорядним завданням нового покоління істеблішменту є створення нових інститутів, здатних домогтися оптимальної рівноваги

між легітимністю і ефективністю. Після понад двох сторіч політичного розвитку у нас є відносно добре розуміння того, як створюються інститути, що діють у встановлених рамках і підпорядковані світовому співтовариству, і в той же час ефективні відносно окремих держав за схемою «зверху-вниз». Однак, у нас сьогодні немає адекватних інститутів, пристосованих для горизонтальної міждержавної взаємодії»⁴.

У цьому контексті, сучасна глобальна фінансова безпека повинна являти собою захищеність міжнародних фінансових відносин та країн з перехідною економікою як об'єктів зовнішнього управління від загрози їх дестабілізації і розростання світових фінансових криз. Адже, як показали останні світові кризи ані світове господарство, ані світовий фінансовий ринок, прогресуючий розвиток якого спостерігається останнім часом (наприклад, таких його сегментів, як кредитний, фондовий, валютний), не здатні до поступальної саморегуляції, в тому числі не здатні не допустити утворення фінансових «бульбашок», що мають спекулятивний характер, тощо. Водночас низький рівень ефективності регулюючого інструментарію не лише не унеможливив настання криз, а спричинив дестабілізацію і глобальної фінансової безпеки, і фінансової безпеки окремих країн, у першу чергу транзитивних та найменш розвинутих.

Зважаючи на те, що нова модель глобалізації характеризується зміною всіх сформованих раніше пропорцій, вона повинна враховувати більш високий рівень децентралізації світогосподарських відносин як політично, так і економічно, при одночасному зростанні економічного націоналізму і цифрової інтеграції, триваючого переформатування економічного, підприємницького і політичного середовищ. З огляду на це, Л. Колінець пропонує наступні, на її думку, «альтернативні» сценарії становлення нового світового фінансового порядку: посилення глобальної координації і централізації; реінституціоналізація глобальної економіки, посилення регіоналізації та формування мультиполярного фінансового управління; дезінтеграція, повернення до протекціонізму внаслідок військово-політичних конфліктів, та розробка альтернативних механізмів антикризового регулювання на рівні країн⁵.

Незаперечним є той факт, що питання нейтралізації ризиків та загроз фінансовій безпеці будь-якої країни в процесі інтеграції у світогосподарські відносини значною мірою залежать від ефективності засад та принципів функціонування світового господарства та

⁴ Френсіс Фукуяма. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. *Наш формат*. 2019. 608 с. ISBN 978-617-7682-66-9

⁵ Колінець Л. Б. Новий світовий фінансовий порядок: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 360 с. С. 190.

його регулювання. Зважаючи на сучасні ризики та загрози світового господарства, питання подальшого удосконалення засад та принципів функціонування світового господарства та його регулювання на наднаціональному рівні є важливим і може до певної міри мінімізувати ризики та загрози фінансової безпеки як світового господарства, так і окремої країни в процесі інтеграції в світогосподарські відносини, і тут ми погоджуємось з Л. Колінець. Однак, як показав здійснений нами в попередніх розділах їх аналіз та дослідження інших науковців з цього питання, на даний процес мають суттєвий вплив як розвинені країни, так і різноманітні транснаціональні та фінансові корпорації. Внаслідок цього, даний процес набуває певного суб'єктивізму у його так би мовити корпоративному значенні та формування нерівноправних можливостей та відносин для різних учасників світового господарства, переважно розвинених країн та країн з транзитивною перехідною економікою.

Задля того щоб зупинити ескалацію цих контр-продуктивних явищ та зміцнити фінансову безпеку глобальної економіки та національних економік, особливо країн з перехідною економікою, у якості ключових засад нового етапу глобалізації, функціонування світогосподарських відносин та їх регулювання вбачаються:

- по-перше, перехід світогосподарських відносин, глобальної фінансової системи та фінансової безпеки глобальної економіки на засади багатополярності, в тому числі шляхом побудови нової архітектури як самої глобальної фінансової системи, так і наднаціональної системи її регулювання;

- по-друге, відпрацювання, погодження та легітимізація правил, які підуть на користь всім країнам, а не лише обраним, і в яких одним з ключових об'єктів зовнішнього управління в сфері світогосподарських відносин виступатиме фінансова безпека країн з транзитивною економікою задля сприяння захисту таких країн як найменш захищених, а серед інструментів регулювання превалюватимуть ті, що сприяють пом'якшенню існуючих глобальних диспропорцій та мінімізації загрози дестабілізації світової економіки під впливом фінансового та технологічного глобалізму, протиріч між фінансовим та виробничим капіталом;

- по-третє, у міжнародних економічних відносинах і фінансах повинно зростати значення національного регулювання та протекціонізму, що вимагає, в тому числі, збереження та інноваційності контролювати транскордонні потоки капіталу, перш за все короткострокового, національним урядам. Саме національне регулювання фінансової безпеки країни повинно бути сутнісним та

ефективним, відповідним чином позиціонує в процесах її інтеграції світогосподарських відносин. Зазначена вище пріоритетність та особливість забезпечення фінансової безпеки дозволить: з одного боку, забезпечити стійкість світової та національних фінансових систем як їх здатності зберігати високий рівень фінансової безпеки, поточного стану, стабільні параметри розвитку, показники і оптимальні пропорції навіть за наявності впливу глобалізаційних чинників; з іншого боку, сприятиме підвищенню матеріального добробуту населення кожної окремо взятої країни, у тому числі на основі ефективного вирішення проблеми захисту навколишнього середовища, розв'язанню продовольчої і найбільш насущних соціальних проблем.

С. Юрій запропонував покласти в основу системи міжнародних стандартів наступні:

1) стандарти про характер фінансових інструментів і діяльність ринкових інституцій; фінансова звітність; інформація про великі операції, злиття та поглинання; дані про керівництво компаній, його професіоналізм, досвід роботи й характер винагороди; інформація про великих власників та інших осіб, що впливають на прийняття рішень;

2) стандарти операцій з позабіржовими фінансовими інструментами, що не регулюються та не обліковуються на банківських балансах, зокрема кредитно-дефолтні свопи;

3) інформація про осіб, які приймають рішення стосовно емісії фінансових інструментів;

4) стандарти публічності та гласності стосовно недобросовісних менеджерів і власників компаній фінансового й реального секторів, дії яких спричинили банкрутства чи невиконання контрактів;

5) стандарти міжнародного оперативного обміну інформацією регулюючих органів стосовно діяльності фінансово-промислових груп;

6) стандарти посиленого нагляду за хедж-фондами стосовно розкриття інформації про трансакції та взаємодії з комерційними банками;

7) стандарти прозорості регуляторів, особливо в питаннях призначення чиновників і прийняття регуляторних рішень;

8) стандарти інформування про винагороду керівників компаній;

9) стандарти прозорості ціноутворення на енергоносії;

10) стандарти відповідальності керівництва за недостовірну інформацію⁶.

У конструюванні нового світового фінансового порядку перелік стандартів від С. Юрія продовжує зберігати свою значимість та актуальність. Водночас, при удосконаленні засад та принципів

⁶ Юрій С. Новий світовий економічний порядок: історія, теорія, напрямки формування. *Журнал європейської економіки*. 2009. № 4. С. 364–365.

функціонування світового господарства та його регулювання на міжнародному рівні пропонуємо за необхідне першочергово враховувати також наступні моменти:

- глобальне управління має бути легким і гнучким, що дозволяє урядам вибирати свої методи регулювання;

- сукупність глобальних ризиків та загроз для глобальної фінансової безпеки є доволі динамічною, що потребує постійного моніторингу за змінами, які відбуваються у всіх сферах фінансової безпеки світової економіки;

- світове господарство, світова фінансова система та світова безпека є складними системами з відповідними власними принципами, механізмами та важелями самоорганізації. Країни, яким вдасться успішно застосовувати принцип самоорганізації, можуть отримати найбільшу користь в процесах глобальній конкуренції світового господарства та від інтеграції до нього;

- міжнародна фінансова система не може безперерійно функціонувати, не маючи в своїй основі стабільної валюти – різкі коливання валютного курсу від рівня рівноваги стали основним джерелом нагнітання дисбалансу світової економіки. Безконтрольна емісія незабезпечених доларів може призвести до руйнування глобальної фінансової системи, що вимагає переходу на альтернативні резервні валюти та/або розширення переліку резервних валют;

- розробка та запровадження жорстких регуляторних правил може спричинити зменшення гнучкості системи управління глобальною фінансовою безпекою та неефективність процесів, які будуть протікати повільно, складно, і дорого, що ще більше посилить нерівномірність та нерівноправність можливостей та відносин для різних учасників. Тому процес управління глобальною фінансовою безпекою та фінансовою системою вимагає розробки механізму стимування і противаг, створення нової архітекtonіки та транснаціональних систем нагляду і контролю над фінансовими ринками, запровадження принципів самоорганізації в системі, що має буде набагато успішніше, ніж штучно створені системи, які вимагають постійного впливу.

2. Концептуалізація ролі і місця країн перехідної економіки у глобальній системі регулювання фінансової безпеки в умовах трансформації міжнародної економічної безпеки

З огляду на вищевикладене, а також враховуючи те, що сучасна міжнародна система глобальної фінансової безпеки включає велику кількість установ, агентств і учасників, що мають спеціалізовані

мандати, необхідно перейти до глобальної системи реформованих установ і нових механізмів управління фінансовою безпекою, які можуть узгоджено направляти різноманітні зусилля і ресурси для забезпечення ефективної реакції у відповідь на невідкладні глобальні проблеми в епоху майбутніх гігантських економічних і соціальних перетворень. Тобто, на часі питання утворення такої сучасної системи глобальної фінансової безпеки, яка б здійснювала саме глобальне регулювання фінансової безпеки, а не глобальне управління, сприяла б нейтралізації ризиків та загроз фінансової безпеки країн з перехідною економікою як об'єктів зовнішнього управління, зважаючи на зростання рівня децентралізації світогосподарських відносин та запровадження протекціоністської політики цілим рядом розвинених країн та країн, що розвиваються, забезпечувала стабільність і стійкість міжнародної системи фінансових взаємовідносин держав, міжнародних фінансових інститутів та інших суб'єктів господарської діяльності.

Разом з тим, зазначена система регулювання глобальної фінансової безпеки для забезпечення високого рівня ефективності повинна:

- мати виражений антикризовий характер діяльності, спрямований на упередження наявних та потенційних загроз, ризиків та небезпек як для глобальної фінансової безпеки, так і для розвинених країн та країн, що розвиваються;

- створити основи для скоординованих спеціалізованих дій між провідними установами, агентствами, учасниками та забезпечення контролю за глобальними процесами, з можливістю коригувати їх траєкторії, використовуючи засоби жорсткої і м'якої сили, міжнародні інститути, механізми та інструментарій нейтралізації та упередження можливих системних шоків та кризових явищ;

- сприяти забезпеченню глобальної фінансової безпеки шляхом визначення конкретних секторів глобальної фінансової безпеки (борговий, валютний, банківський, фондовий, страховий, інвестиційний) з комплексною основою для вирішення загального завдання;

- здійснювати постійний перегляд складу та/або розширення кількості країн-представників та зустрічей на вищому рівні шляхом збільшення впливу динамічних і швидко зростаючих інших важливих регіонів та країн як рівноправних членів, відповідно зменшивши вплив домінували раніше країн, роль яких в світовій економіці відносно знизилася в порівнянні з країнами з ринком, що формується, а також прийняття більш відкритих і прозорих процедур вибору власного керівництва;

- утворити нові спеціалізовані та збільшити роль існуючих наднаціональних органів на регіональному рівні з відповідним

запровадженням та активним використанням регіональних фінансових механізмів для забезпечення глобальної фінансової безпеки;

– здійснювати постійний контроль та нагляду за всіма системно важливими глобальними фінансовими інститутами, тощо.

Сама ж структура системи регулювання глобальної фінансової безпеки має бути багаторівневою і включати національний, регіональний, глобальний рівні (рис. 1). Серед них:

Глобальні структури I рівня. Зокрема Рада з питань глобальної фінансової безпеки – це загальна платформа, яка повинна займатись міжнародною координацією та регулюванням глобальної фінансової безпеки, що має мандат на складання порядку міжнародних ініціатив, спрямованих на зміцнення глобальної фінансової безпеки, і передбачає рівноправне представництво розвинених країн і країн, що розвиваються. Частково зазначені засади знайшли відображення в діяльності «Великої двадцятки» (G-20) та Ради фінансової стабільності і тому ці організації можливо використовувати для побудови сучасної системи регулювання глобальної фінансової безпеки, адаптованої до нинішніх реалій світогосподарських відносин, але за умови того, що:

– буде збільшено ефективність застосування узгоджених глобальних принципів і зведено до мінімуму несприятливих ризиків невизначеності транскордонного регулювання, вирішено проблему транскордонних аспектів майбутнього впровадження глобально узгоджених принципів регулювання;

– дані організації будуть і надалі поширювати свою діяльність і на інші потенційні сфери, і в першу чергу, на сферу фінансових ринків, яка на сьогодні не є пріоритетною для них порівняно з банківською сферою.

Рада з питань глобальної фінансової безпеки повинна:

1) в своїй діяльності використовувати комбінацію різноманітних моделей і насамперед таких, як:

– «каталітичного впливу» (передбачає стимулювання або підтримку змін і реформування міжнародних організацій);

– «ядра, що впливає на систему» (передбачає визначення нового напрямку дій для інших організацій або забезпечення політичного лідерства, в якому потребує організація);

– «паралельного управління» (передбачає створення багатостороннім інститутом власних механізмів)⁷.

⁷ Putnam R., Bayne N. Hanging Together. Cooperation and Conflict in the Seven-Power Summits. London: Sage Publications; 1987.

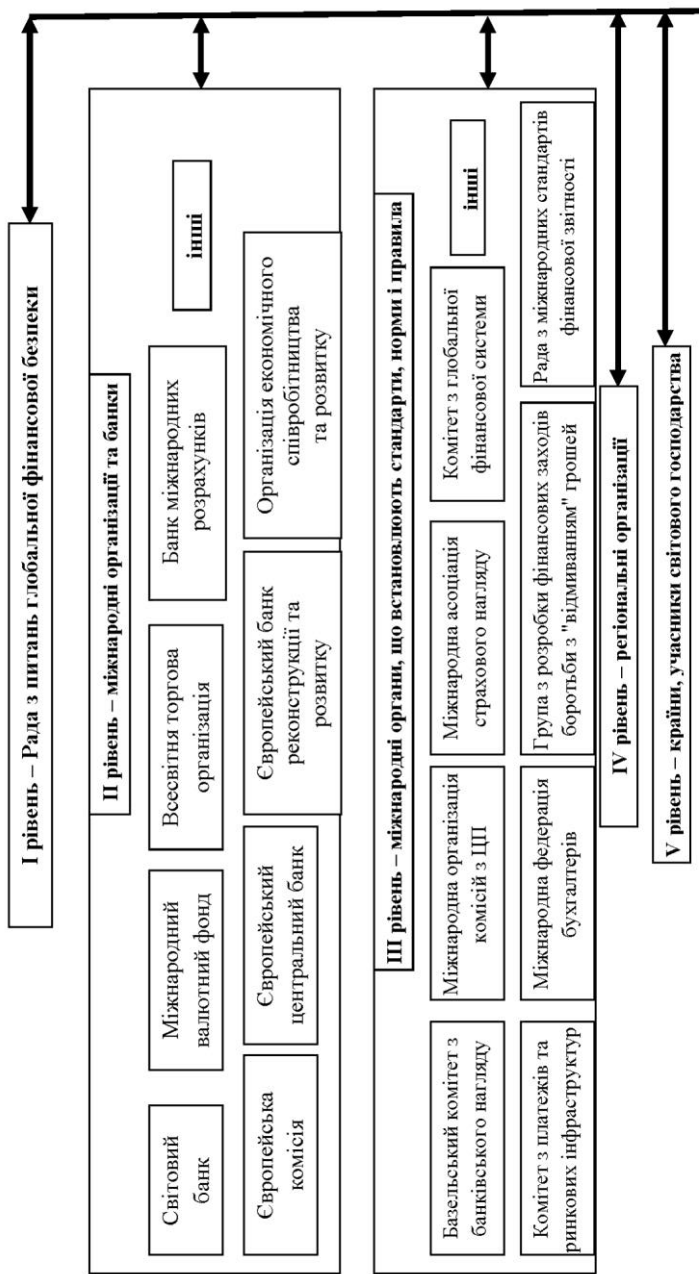

Рис. 1. Структура системи регулювання глобальної фінансової безпеки

Джерело: побудовано автором

2) взаємодіяти з існуючими ключовими міжнародними організаціями, а не формувати власну систему інститутів глобального управління фінансовою безпекою;

3) виступати в якості «хаба глобальної мережі»⁸.

Процес координації діяльності членів цієї Ради повинен відбуватися в постійній взаємодії відповідних міжнародних експертів, представників різних країн та міжнародних організацій, а інколи, залежно від ситуації, і цілих підрозділів національних адміністративних структур, оскільки саме змішані механізми дозволяють враховувати інтереси більш широкого кола учасників, дають більш реалістичну і повну картину що відбуваються в світовій економіці процесів. Це має передбачати участь відповідних функціональних підрозділів, наприклад, міністерств економіки та / або фінансів, центральних банків і інших регіональних і національних регуляторів, які повинні працювати спільно. Такий порядок взаємодії повинен сприяти:

– по-перше, більш глибокому розумінню цілей і обмежень, наявних у закордонних партнерів, що дуже важливо в критичних ситуаціях (наприклад, на тлі можливої загрози чергового глобального фінансової кризи);

– по-друге, своєчасному упередженню різноманітних глобальних ризиків та загроз глобальній фінансовій безпеці, в тому числі шляхом застосування ефективних і узгоджених дій відповідних державних структур усіх країн.

Міжнародні організації та банки II рівня – це установи, ключовими завданнями яких є оцінка ризиків, загроз та небезпек; розробка нових механізмів, які допомогли б країнам захиститися від макроекономічних помилок і упущень в регулюванні, що допускаються іншими державами; участь в розробці стандартів функціонування фінансових та інших ринків; здійснення фінансової підтримки країн світу.

Окремим напрямом діяльності міжнародних інститутів може бути залучення недержавних організацій до обговорення глобальних політичних і економічних проблем в рамках численних міжнародних форумів, проведення консультацій, зустрічей та семінарів, проведення та публікація результатів своїх досліджень. Водночас, для більш ефективного їх функціонування необхідно внести зміни в правову основу їх діяльності та їх статuti для можливого залучення інститутів громадянського суспільства не тільки до обговорення пріоритетних напрямків глобального управління фінансовою безпекою, але і до розробки рішень і здійснення контролю за їх виконанням.

⁸ Kirton J. J. (2013) G20 Governance for a Globalized World. Farnham : Ashgate.

Органи III рівня, що встановлюють стандарти, норми і правила – це міжнародні профільні органи, діяльність яких спрямована на розробку та постійне удосконалення на міжнародному рівні відповідних спеціалізованих стандартів у фінансовій сфері, сприяння зближенню регулюючих норм і поліпшення співпраці по нагляду шляхом визначення стандартів і методик, що забезпечують керівництво для однакових дій всіх національних регуляторів. Серед основних з них, які довели свою ефективність, особливо необхідно виділити наступні з їх засадничими стандартами:

- Базельський комітет з банківського нагляду – «Загальні принципи ефективного банківського нагляду» (Core Principles for Effective Banking Supervision);

- Міжнародна організація комісій з цінних паперів – «Мета та принципи регулювання фондових ринків» (Objectives and Principles of Securities Regulation);

- Міжнародна асоціація страхового нагляду – «Основні принципи для страхових регуляторів» (Insurance Core Principles);

- Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності – «Міжнародні стандарти фінансової звітності» (International Financial Reporting Standards / International Accounting Standards);

- Комітет з платежів та ринкових інфраструктур – «Загальні принципи функціонування платіжних систем» (Core Principles for Systemically Important Payment Systems);

- Міжнародна федерація бухгалтерів – «Міжнародні стандарти аудиту» (International Standards on Auditing);

- Група з розробки фінансових заходів боротьби з «відмиванням» грошей – «40 рекомендацій Групи розробки фінансових заходів боротьби з «відмиванням» грошей» (The Forty Recommendations of the Financial Action Task Force).

Регіональні організації IV рівня – це регіональні профільні органи, діяльність яких спрямована на вирішення та упередження локальних проблем та ризиків фінансовій безпеці, притаманних конкретному регіону в межах глобальної фінансової безпеки (представлені у Таблиці 1). Потреба у виділенні даного рівня викликана тим, що:

- з одного боку, не можна випускати з поля зору «горизонтальний» вимір фінансової безпеки (своєрідність процесів, що відбуваються в конкретних регіонах),

- з іншого боку, мають місце: різні конфігурації балансу сил в регіонах, їх історичні, культурні, релігійні традиції; відмінності в забезпеченні фінансової безпеки в різних регіонах світу; неоднакова

ступінь залучення держав в процес забезпечення регіональної фінансової безпеки.

На V рівні дедалі більший вплив справляє на систему міжнародних відносин, світогосподарських зв'язків і міжнародної економічної безпеки і вихід на світову арену десятків нових держав з великими очікуваннями, недосконалою системою державності і структурою економіки. Так, наприклад, прискорення темпів економічного розвитку держав Північно-Східної Азії на тлі їх загасання в країнах Європейського союзу і Північній Америці останніх десятиліть зміщує центр світової торгівлі та інвестиційної активності в Азіатсько-Тихоокеанський регіон. Водночас не припиняються інтеграційні процеси в розвинутих країнах світу, що відображають сутність глобальної економіки як глокальної конвергентно-дивергентної системи.

Таблиця 1

Етапи регіональної економічної інтеграції

Етапи	Регіональні організації
Зона вільної торгівлі	Європейська асоціація вільної торгівлі (1958–1969 рр.), Північноамериканська угода про вільну торгівлю – НАФТА (1994 р.), Балтійська зона вільної торгівлі (1993 р.), Угода про свободу торгівлі країн АСЕАН (1992 р.)
Митний союз	Європейський Союз (1968–1976 рр.), Бенілюкс (з 1948 р.), Митний союз Білорусі, Казахстану та Росії (2007 р.)
Єдиний внутрішній (спільний) ринок	Європейський Союз (1987–1992 рр.), Карибський спільний ринок – КАРИКОМ (1973 р.), Спільний ринок країн Південної Америки – МЕРКОСУР (1991 р.)
Економічний і валютний союз	Європейський Союз (з 1993 р.), Союз арабського Магрибу (1989 р.), Західноафриканський союз (1994 р.) Співдружність незалежних держав – СНД (1992 р.)

Джерело: побудовано автором на підставі⁹

Доба «нового регіоналізму» генерує чимало нових геопросторових концепцій світової економіки. Наведемо також нижче одну з багатьох, оприлюднених науковцями концепцій нового світового геопростору як опорної платформи світового порядку, розроблену за результатами дослідження Університету Каліфорнії (Fellow at Chapman University

⁹ Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації : колективна монографія. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 347 с. С. 38–62.

of Orange County) та Лондонського Legatum – Інституту (Legatum Institute in London) яка у сучасних умовах має наступні геопросторові складові, які ми наводимо нижче із збереженням авторської термінології розробників:

- «нові ганзейські країни» (Данія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Норвегія, Швеція);
- країни та регіони у прикордонні ганзейських країн (Великобританія, Бельгія, Естонія, Ісландія, Ірландія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія);
- «оливкові республіки» (Болгарія, Греція, Іспанія, Італія, Косово, Македонія, Португалія, Словенія, Хорватія, Чорногорія);
- міста, що за значенням і впливом прирівнюються до держави (Лондон, Париж, Сінгапур, Тель-Авів т. і.);
- «Північноамериканський альянс» (Канада, США);
- лібералізатори (Чилі, Колумбія, Коста-Ріка, Мексика, Перу);
- Боліваріанські Республіки (Аргентина, Болівія, Куба, Еквадор, Нікарагуа, Венесуела);
- «Країни, що не мають подібних – Stand-Alones» (Бразилія, Франція, Велика Індія-Бхарат, Японія, Південна Корея, Швейцарія);
- «дикий» Схід (Афганістан, Азербайджан, Казахстан, Киргизстан, Пакистан, Таджикистан);
- «Іраністан» (Бахрейн, сектор Газа, Іран, Ірак, Ліван, Сирія);
- Велика Аравія (Єгипет, Йорданія, Кувейт, Палестинська автономія; Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Оман);
- «нові тюрки» (Туреччина, Туркменістан, Узбекистан);
- «Південноафриканська імперія» (Ботсвана, Лесото, Намібія, Південна Африка, Свазіленд, Зімбабве);
- Країни на південь від Сахари (Ангола, Камерун, Центральноафриканська Республіка, Конго-Кіншаса, Ефіопія, Гана, Кенія, Лівія, Малаві, Малі, Мозамбік, Нігерія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Судан, Танзанія, Того, Уганда, Замбія);
- Пояс Магриба (Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс);
- «Серединне царство» (Китай, Гонконг, Тайвань);
- «Гумовий пояс» (Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, Філіппіни, Таїланд, В'єтнам);
- «Країни – пестунчики долі» (Австралія, Нова Зеландія)¹⁰.

Попри виразну «екзотичність» та «sci-fi» такого економіко-географічного групування, воно та йому подібні моделювання відображають усю непередбачуваність та різноманітність протікання інтеграційних процесів глобальної економіки та фінансової сфери як

¹⁰ Kotkin J. The New World Order / Joel Kotkin. Newsweek. 2010. September 26.

глобальної конвергентно-дивергентної системи. З огляду на це, при комплексному підході до проблем глобальної фінансової безпеки, який ми пропонуємо, важливо прагнути знаходити діалектичний взаємозв'язок глобального та регіонального рівнів, що підтверджується результатами аналізу останніх світових фінансових криз, які першочергово виникали в певних регіонах світу, а уже потім розповсюджувалися на все світове господарства та світову фінансову систему.

Країни, учасники світового господарства на V рівні запропонованої системи регулювання міжнародної фінансової безпеки – це рівень країн в особі їх керівників, керівників та представників відповідних державних органів, установ та організацій, що задіяні в процесі управління фінансовою безпекою країни (наприклад, центральний банк, міністерство фінансів, різноманітні державні органи – регулятори фінансового ринку, тощо) згідно зі своїм функціоналом та обов'язками. Виділення даного рівня та його включення в міжнародну систему регулювання глобальної фінансової безпеки є обов'язковою умовою для забезпечення її ефективного функціонування, адже:

- по-перше, саме на цьому рівні – рівні окремо взятої країни виникають різноманітні ризики, загрози та небезпеки, а дотримання глобальної фінансової безпеки є значною мірою залежним від національної фінансової безпеки будь-якої країни, оскільки погіршення макроекономічної ситуації в одній країні неминуче може призвести до кризових явищ у всьому світі;

- по-друге, глобальна фінансова безпека та фінансова безпека суверенних економік першочергово залежить і від якісної та професійно забезпеченої діяльності відповідних державних структур. Саме держави відіграють ключову роль в світових справах тому, що саме вони створюють, фінансують і підтримують у різноманітних формах інших міжнародних акторів, в тому числі транснаціональних.

3. Формування та обґрунтування антикризових стратегій фінансової безпеки країн соціально-економічного транзиту

Світова фінансово-економічна криза 2008–2013 рр. та глобальна фінансова криза 2020 р. (пандемічна криза) спричинили появу ряду ключових викликів, які потребують від світової спільноти пошуку адекватних відповідей як на глобальному, так і на національному рівнях. У першу чергу перебіг та наслідки криз вимагають від національних урядів та міжнародних організацій:

- усвідомлення фундаментальних причин та механізмів розвитку кризових процесів та їх впливу на міжнародну та національну фінансову безпеку. Без глибокого аналізу природи та особливостей

сучасної кризи неможливо здійснити суттєві інституційні та структурні перетворення, які зроблять як національну фінансову безпеку, так і фінансову безпеку світового господарства більш стійкими до майбутніх економічних шоків;

– продуманих та активних дій, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків кризи та відновлення нормальної економічної активності та фінансової стабільності як джерел подальшого розвитку національних економік. При цьому дуже важливо поєднати короткострокові заходи надзвичайного характеру зі структурними та інституційними змінами, які потрібні для забезпечення сталого розвитку економіки в середньо- та довгостроковому вимірі;

– фундаментальної проінформованості представників істеблішменту щодо показників та рівнів показників та рівнів інтегрованості світової економіки, її секторів та суверенних економік, що об'єктивно зумовлює появу якісно нового рівня міжнародної координації економічної політики в цілому та розвитку глобальної взаємодії в сфері регулювання, наприклад, міжнародних фінансових потоків. Така глибока аналітика та розуміння глобальної економіки як конвергентно-дивергентної системи є дуже важливою, оскільки за часів криз традиційно зростають протекціоністські настрої та бажання т.м. «закритися» від негативного впливу зовнішнього економічного середовища;

– радикального перегляду традиційних поглядів на роль держави в економіці, на можливості ринку щодо саморегулювання, зв'язку між окремими секторами економіки (реальним та фінансовим зокрема), усталені підходи до оцінювання стійкості фінансової та банківської системи до внутрішніх та зовнішніх шоків, тощо¹¹.

З огляду на вищевикладене, нами пропонуються рамкова концепція стратегічного антикризового управління фінансовою безпекою держави, яке має реалізовуватись на засадах стратегічного та превентивного характеру, повинно бути спрямоване на безперервне забезпечення такого рівня фінансової безпеки держави, при якому вона здатна захищати власні національні інтереси, підтримувати соціально-економічну і фінансову стабільність розвитку, бути учасником світових інтеграційних процесів та міжнародних економічних відносин, що передбачає: відповідність фінансової політики держави (міжнародної, регіональної, національної, місцевої) довгостроковим цілям сталого розвитку; постійну комплексну взаємодію всіх суб'єктів управління фінансовою безпекою за всіма аспектами фінансової безпеки; постій-

¹¹ Шпачук В. В. Державне антикризове управління банківською системою: теорія, методологія, практика : монографія. К. : ВПЦ АМУ. 2012. 304 с. С. 34–35.

ний контроль, моніторинг та упередження наявних і потенційних внутрішніх та зовнішніх ризиків, загроз, небезпек та дисбалансів шляхом побудови вертикально-інтегрованої системи ризик-менеджменту на всіх рівнях економіки; постійну розробку та удосконалення інструментарію для здійснення контролю, моніторингу та уникнення ризиків, загроз, небезпек та дисбалансів, подолання їх негативних наслідків та забезпечення фінансової безпеки держави.

При цьому, модель стратегічного антикризового управління фінансовою безпекою держави повинна передбачати неподільний комплекс різноманітних та послідовних дій, що здійснюються поетапно відповідно до алгоритму, який зображено на рисунку 2. Серед них:

1. Стратегічна діагностика – передбачає здійснення системного аналізу: зовнішніх та внутрішніх чинників, викликів, небезпек та загроз; різноманітних геополітичних, економічних та фінансових впливів; тенденцій і закономірностей розвитку світового господарства та світової фінансової системи; стану та тенденцій розвитку фінансової системи та безпеки країни, тощо.

2. Стратегічне планування – передбачає прогнозування та планування розвитку фінансової системи та фінансової безпеки країни в межах економічної безпеки, а також встановлення оперативних, середньо- та довгострокових пріоритетів її функціонування. Його результатом є розробка стратегії фінансової безпеки держави як політичного і економічного курсу системи управління фінансовою безпекою держави, діяльності державних органів, економічних і фінансових структур, який спрямований на створення умов і ресурсів фінансової стабілізації та економічного зростання держави, її економічного простору і фінансової системи.

3. Стратегічна реалізація – передбачає: забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки країни шляхом координації та забезпечення ефективної взаємодії та функціонування всіх складових та елементів систем; запровадження превентивних, упереджуючих та/або антикризових рішень, заходів та інструментарію.

4. Стратегічний моніторинг – передбачає: здійснення поточного та перспективного моніторингу та контролю, оцінки стану фінансової безпеки за відповідними показниками та індикаторами; коригування середньо- та довгострокових пріоритетів стратегії, адаптація та трансформація оперативних рішень та дій, за результатами стратегічного моніторингу системи фінансової безпеки держави.

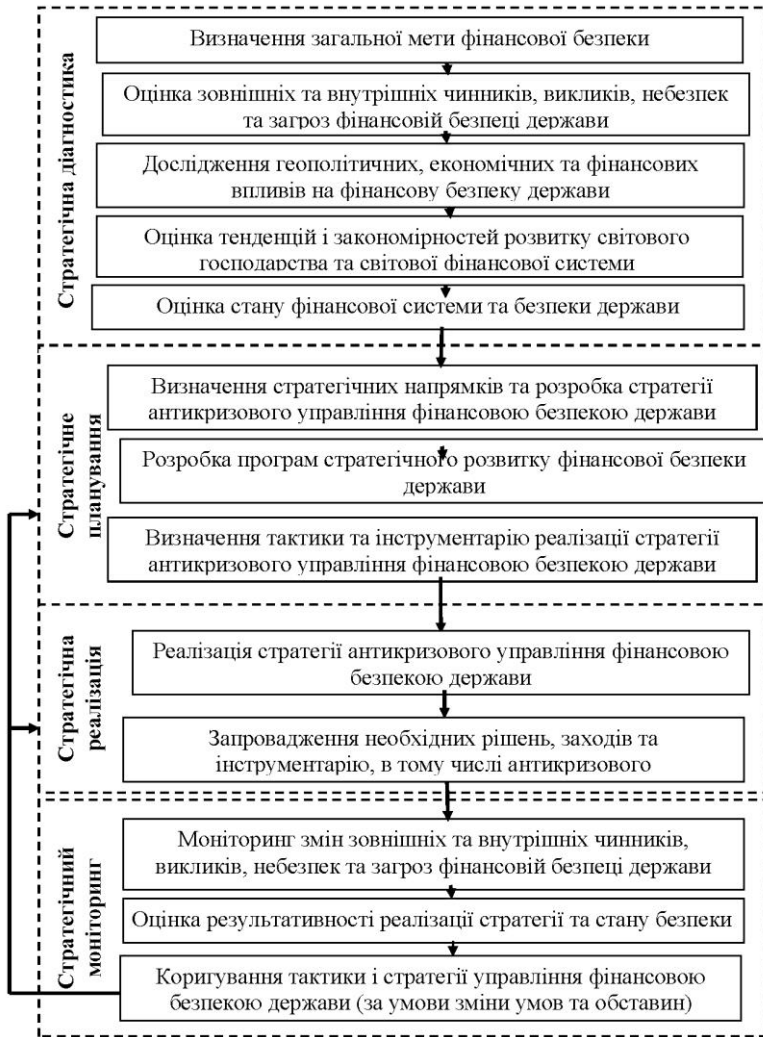

Рис. 2. Алгоритм формування стратегії антикризового управління фінансовою безпекою держави

Джерело: Побудовано автором

Забезпечити якісне впровадження даної концепції та досягнення найбільшого ефекту можливо лише за умови, що система управління фінансовою безпекою держави буде представляти собою множину

взаємопов'язаних елементів, які характеризуються наступними системними характеристиками:

- обов'язкова наявність упорядкованої сукупності складових елементів, функціонування яких визначається встановленими закономірностями, нормами та правилами;
- сталий характер взаємозв'язків між складовими елементами, що виникають у процесі діяльності системи;
- параметри потоків ресурсів, інформації та енергії як всередині самої системи, так і в процесі її взаємодії із зовнішнім середовищем;
- наявність чіткої ієрархічної структурної побудови з розподілом повноважень, обов'язків, відповідальності та центрів контролю в процесі реалізації основних функцій системи;
- здатність до саморозвитку та саморегуляції системи, що формують її самодостатність і незалежність у ході суспільного обміну;
- наявність у цілісної системи властивостей і характеристик, що властиві її окремим елементам¹².

Сама ж система управління фінансовою безпекою держави повинна мати таку структуру, яка б була здатна забезпечувати чітку функціональну та інституційну взаємодію та координацію всіх елементів фінансової системи (рис. 3).

До основних завдань системи управління фінансовою безпекою держави слід віднести:

- забезпечення координації різних рівнів та складових фінансової безпеки, в тому числі з міжнародними системами безпеки;
- визначення внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці;
- вибір шляхів та засобів досягнення цілей та вирішення питань фінансової безпеки;
- формування комплексу заходів, здатних забезпечити досягнення цілей та вирішення проблем;
- координація дій всіх учасників стратегічного антикризового управління національною фінансовою безпекою;
- забезпечення моніторингу, оцінки та контролю реалізації стратегії;
- фінансове, інформаційне, кадрове та інше забезпечення процесу реалізації стратегії.

¹² Бойко В. В. Пріоритети та інструменти розвитку сільських територій в системі забезпечення економічної безпеки України : монографія. Львів : Вид-во ННБК «АТБ», 2017. 426 с. С.123–124.

Рис. 3. Система управління фінансовою безпекою держави
 Джерело: побудовано автором

В підтвердження правильності напряму удосконалення управління фінансовою безпекою держав, що перебували чи перебувають у стані соціально-економічного транзиту розглянемо приклади Польщі, в якій частково реалізовано розроблені нами принципи та засади функціонування система управління фінансовою безпекою держави, та Аргентини, де систематизовані нами принципи та засади не знайшли місця.

На сьогодні в Польщі існує система управління фінансовою безпекою держави, яку інституційно можна представити так, як зображено на рисунку 4. До її складу входять: Комітет фінансової стабільності, Міністерство фінансів, Комісія з фінансового нагляду, Національний банк Польщі, Банківський гарантійний фонд, гарантійні і компенсаційні суб'єкти на ринку страхування і капіталу, Національна асоціація кредитних спілок. Кожна зі структур має визначені законодавством конкретні завдання як в разі кризових ситуацій в діяльності окремих установ, так і в разі кризи системи в цілому¹³.

Ключову роль в системі безпеки виконує Комітет фінансової стабільності, до обов'язків якого входять:

- оцінка ситуації у фінансовій системі країни і на міжнародних ринках;
- забезпечення належного обміну інформацією між членами Комітету з основних подій і тенденцій, які можуть загрожувати стабільності національної фінансової системи;
- розробка і прийняття процедур взаємної допомоги в разі виникнення загрози для стабільності національної фінансової системи;
- координація дій членів Комітету в ситуаціях, коли виникає безпосередня загроза та небезпека для стабільності фінансової системи всієї держави¹⁴.

У той же час, система фінансової безпеки Польщі не є досконалою, і потребує реформування. Так, основний акцент в ній зроблений на збільшення кількості правил і підвищення фіскального навантаження, що є недостатнім в даний час для забезпечення її максимальної ефективності та стабільності, бо сьогодні найбільшою проблемою є ризиковість світового господарства і світової фінансової системи, а це вимагає посилення саме антиризикових аспектів функціонування системи, управління системними ризиками. Адже, як відзначали у пік фінансового шторму кризи 2008–2013 рр. Н. Рубіні та Л. Педерсен, «системна криза є більш небезпечною, ніж криза установи»¹⁵.

¹³ Masiukiewicz P. Instytucjonalny system bezpieczeństwa finansowego w Polsce Warszawa : Oficyna Wydawnicza SGH, 2012.

¹⁴ О Комітеце Стабільності Фінансовеј : Устава з дн. 07.11.2008 р. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001513>

¹⁵ Pedersen L. A Proposal to Prevent Wholesale Financial Failure. Financial Times. 2009. 30 Jan

Рис. 4. Інституційна система фінансової безпеки Польщі
Джерело: побудовано автором на підставі^{16 17}

Система управління фінансовою безпекою Республіки Аргентина є не менш презентабельною з інституційної точки зору і включає цілий ряд відповідних регулюючих, контролюючих органів (табл. 2). Ключовою установою системи управління фінансовою безпекою Республіки Аргентина є Комітет з моніторингу системного ризику на високому рівні, до складу якого входять Центральний банк Республіки Аргентина (BCRA – Banco Central de la Republica de Argentina), Міністерство економіки та державних фінансів (MECON – Ministry of Economy and Public Finances),

¹⁶ Małecka E. Nowy kształt unijnego nadzoru finansowego odpowiedzią na kryzys finansowy. *Zarządzanie wartością instytucji finansowych, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*. 2011. № 4/5.

¹⁷ Pawłowicz L. Nowy wymiar globalnego kryzysu finansowego. Warszawa : Oficyna Wydawnicza SGH, 2009.

Національна комісія з цінних паперів (CNV – National Securities Commission), Національний наглядовий орган за страховим ринком (SSN – National Insurance Supervisor), Фонд страхування вкладів (FGD – Deposit Insurance Fund). Комітет також повинен займатись прогнозуванням можливих надзвичайних ситуацій та оцінкою потенційних системних ризиків задля забезпечення управління кризовими ситуаціями, забезпечувати очищення всіх можливих правових перешкод для вживання заходів під час кризи та чітко визначені процедури впровадження інструментів вирішення та відновлення фінансової безпеки.

Таблиця 2

**Ключові інституції системи фінансової безпеки
Республіки Аргентина**

Назва установи	Сфера відповідальності та регулювання
1	2
Комітет з моніторингу системного ризику	- має мандат регулювання та контролю за системними ризиками фінансової безпеки держави
Центральний банк Республіки Аргентина (BCRA – Banco Central de la Republica de Argentina)	- має мандат на фінансову стабільність та макропруденційну політику; - здійснює нагляд за банківськими установами, фінансовими компаніями, кредитними спілками, біржовими будинками, обмінними брокерами та видавцями кредитних карток; - окрім банків, поширює свої повноваження на платіжні системи, розрахункові та клірингові будинки, суб'єктів грошових переказів, транзитні компанії, а також будь-які інші установи, діяльність яких пов'язана з фінансовою та валютною діяльністю
Національна комісія з цінних паперів (CNV – National Securities Commission)	- здійснює нагляд за ринком цінних паперів та пайових фондів
Національний наглядовий орган за страховим ринком (SSN – National Insurance Supervisor)	- здійснює нагляд за страховим сектором
Фонд страхування вкладів (FGD – Deposit Insurance Fund)	- здійснює страхування та захист прав і інтересів кредиторів і вкладників банківських установ

Продовження таблиці 2

1	2
Установа з питань надання екстреної допомоги у випадку проблем ліквідності (ELA – Emergency Liquidity Assistance)	- має мандат для підтримки фінансових суб'єктів, які вичерпали інші можливості для запозичення у Центрального банку Республіки Аргентина та мають коефіцієнт ліквідності менше 20 відсотків
Національний інститут кооперативів та соціального господарства (INAES – National Institute of Cooperatives and Social Economy)	- здійснює контроль за кооперативами та пайовими інвестиційними фондами
Адміністрація соціального захисту (ANSES – Social Security Administration)	- виконує функції державного пенсійного фонду
Фонд гарантування сталого розвитку (FGS – Sustainability Guarantee Fund)	- основний державний інституційний інвестор, що є головним постачальником довгострокового фінансування для фінансової системи

Джерело: побудовано автором на підставі^{18 19}

Окремо необхідно виділити Координаційну раду з питань валютної, фінансової та валютної політики, до складу якої входить Центральный банк Республіки Аргентина, Міністерство економіки та державних фінансів. Цю Раду очолює Міністр Міністерства економіки та державних фінансів і складається вона з секретаря економічної політики та секретаря фінансів, а також президента, віце-президента та директора Центрального банку Республіки Аргентина. Раніше ці функції покладались на Валютну Раду, ефективність якої з часом зійшла нанівець, що і спричинило її ліквідацію^{20 21 22}.

Незважаючи на те, що Аргентина має таку розвинену мережу фінансової безпеки, яка здатна надавати своєчасну підтримку стресовим установам, вона має ряд суттєвих недоліків:

¹⁸ Bleaney, M. (2004), "Argentina's Currency Board Collapse: Weak Policy or Bad Luck?", *The World Economy*, Vol. 27, No. 5, pp. 699–714.

¹⁹ Cavallo, D. and J. Cottani, (1997) "Argentina's Convertibility Plan and the IMF," *American Economic Review*, May, vol 87, no. 2, pp. 17–22.

²⁰ Della Paolera, G. and A. Taylor, *Straining at the Anchor: The Argentine Currency Board and the Search for Macroeconomic Stability, 1880–1935* NBER Series oLong-Term Factors in Economic Development, Chicago : University of Chicago Press, 2001.

²¹ Galiani, S. Levy Yeyati, E., and Schargrotsky, E., (2003) "Financial Dollarization and Debt Deflation under a Currency Board: The Case of Argentina", *Emerging Market Review*, December, v 4, 4. 340–367

²² Pou, P., (2000), "Argentina's Structural Reforms of the 1990s", *IMF Finance and Development*, March, volume 37, number 1.

– найголовнішим є відсутність системної співпраці між всіма установами, які мають входити до системи управління фінансовою безпекою держави. Так, наприклад, не є налагодженою співпраця Центрального банку Республіки Аргентина з іншими контролюючими органами для моніторингу потенційних ризиків ліквідності за межами його регуляторного периметру, хоча засоби екстреної допомоги з ліквідності для банків є всеосяжними;

– недостатній рівень контролю за системними ризиками як внутрішнього, так і зовнішнього походження;

– відсутність якісного моніторингу фінансового стану домогосподарств та корпорацій;

– відсутні плани дій та взаємодії відповідних регуляторних органів у надзвичайних ситуаціях до прояву системних криз²³.

З огляду на вищевикладене, а також повертаючись до питання засад функціонування та ефективності системи управління фінансовою безпекою держави та виходячи з вимог і особливостей теорії систем і системного аналізу критерії функціонування системи управління фінансовою безпекою суверенних держав, в тому числі країн з перехідними економіками, повинні, на нашу думку, передбачати:

– часову впорядкованість, яка передбачає необхідність врахування стану функціонування елементів і системи загалом та динаміки процесів, враховуючи безперервність процесу управління;

– структурно-просторову впорядкованість як просторове розміщення елементів системи та встановлення різного типу зв'язків між ними;

– інформаційну впорядкованість як підсистема управління знаннями з урахуванням внутрішніх та зовнішніх зв'язків, виконання функціональних обов'язків щодо функціонування, безпеки й саморозвитку²⁴.

Як відзначив український дослідник О. Власюк, практичним кроком у відповідь на посилення кризових явищ у міжнародному фінансовому середовищі має стати запровадження моніторингу ризиків і загроз національній фінансовій безпеці. В умовах країн, що здійснювали чи здійснюють формаційний, соціально-політичний та економічний транзит забезпечити це можливо за допомогою системи ризик-менеджменту як окремої підсистеми системи управління фінансовою безпекою²⁵.

Основним завданням даної системи ризик-менеджменту має бути:

²³ Financial System Stability Assessment with Argentina. IMF Country Report No.16/64. February 2016. 66 p.

²⁴ Мойсеєнко І. П. Управління інтелектуальним потенціалом : монографія. Львів : Аверс, 2007. 304 с. С. 124.

²⁵ Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. К. : НСД, 2014. 432 с. С. 67–68.

- визначення та попередження існуючих та потенційних системних ризиків, небезпек та загроз зовнішнього та внутрішнього походження, адже саме вони спричиняли і спричиняють найбільший негативний та руйнівний вплив на фінансову безпеку окремої держави;
- оцінка та визначення необхідних ресурсів для нейтралізації ризиків, небезпек і загроз;
- планування та коригування заходів з питань реалізації державної політики в сфері забезпечення фінансової безпеки, тощо.

Показовою є й після кризова практика провідних економічно розвинутих країн світу та їх міжнародних об'єднань в площині розбудови міжнародних та суверенних систем регулювання фінансової безпеки. З урахуванням уроків та наслідків фінансової кризи 2008 р. Європейським парламентом зокрема вже 22 вересня 2010 року було ухвалено ряд різноманітних законодавчих актів, які були спрямовані на проведення реформи фінансової системи Європейського Союзу задля забезпечення стійкості і стабільності. Зазначені законодавчі ініціативи передбачали вдосконалення архітектури та інституційної структури регулювання фінансових ринків, усунення проблеми фрагментованого індивідуального аналізу ризиків на національному рівні, а також розвиток системи раннього виявлення та попередження системних ризиків фінансовій безпеці.

На виконання цих рішень 16 грудня 2010 року було утворено Європейську раду системних ризиків (ЄСРП / European Systemic Risk Board – ESRB), діяльність якої не обмежується лише макропруденційним наглядом за діяльністю банків, а поширюється на всі типи організацій і ринків. У відповідності до схваленого Єврокомісією Положення ЄСРП покликає:

- сприяти запобіганню або пом'якшенню наслідків системних ризиків для фінансової стабільності та фінансової безпеки Європейського Союзу;
- сприяти безперебійному функціонуванню внутрішнього ринку і тим самим забезпечити стійкий внесок фінансового сектора в економічне зростання;
- збирати та аналізувати інформацію щодо системних ризиків з метою їх вчасного виявлення і пріоритизації з точки зору їх впливу на фінансову систему та фінансову безпеку Європейського Союзу загалом та його учасників зокрема;
- розробляти рекомендації і попередження про значні системні ризики, здійснювати моніторинг виконання рекомендацій, програм заходів для усунення таких ризиків²⁶

²⁶ European Parliament legislative resolution of 22 September 2010 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on Community macro prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk

У США в рамках проведеної реформи фінансового регулювання 21 липня 2010 року був прийнятий Закон Додда – Франка (The Dodd – Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act), який впливає на всю систему регулюючих органів і зачіпає практично всі сторони індустрії фінансових послуг країни. Він спрямований на посилення регулювання галузі фінансових послуг, надаючи державним органам США більше коштів, повноважень і можливостей для отримання інформації з метою відновлення суспільної довіри до фінансової системи, раннього виявлення та запобігання криз та бульбашок. Зокрема, Закон передбачає зміну інституційної структури регулювання, поява системи нагляду і моніторингу системних ризиків, посилення контролю за діяльністю системоутворюючих компаній і надання наглядовим інститутам ряду нових повноважень з санування і ліквідації проблемних фінансових компаній, а також включення в систему регулювання небанківських фінансових установ та інших структур, що входять в холдинг з даними компаніями.

Окремо для реалізації повноважень з моніторингу та усунення системних ризиків в США була створена нова Рада з нагляду за фінансовою стабільністю (The Financial Stability Oversight Council – FSOC), а також змінені повноваження Федеральної резервної системи.

Основні завдання Ради з нагляду за фінансовою стабільністю США:

- визначення системно важливих інститутів і прогалин у регулюванні фінансової системи та стабільності;
- збір інформації та моніторинг ринку фінансових послуг з метою виявлення потенційних ризиків;
- розробка більш жорстких стандартів регулювання діяльності системоутворюючих банківських і небанківських фінансових установ та холдингів з розміром активів, що перевищує 50 млрд дол. США;
- реструктуризація і ліквідація організацій, які несуть в собі підвищені ризики для всієї фінансової системи²⁷.

В умовах повномасштабної російської військової агресії проти України, аналіз фінансових наслідків якої для світової та української економік та світогосподарських відносин та України становлять тему окремого дослідження за межами даної теми, для реалізації запропонованої нами вище підсистеми ризик-менеджменту в нашій державі можливо передбачити створення постійно діючої Ради системних ризиків з робочим та експертним персоналом при Раді національної

Board. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0335+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN#BKMD-14>

²⁷ Public Law No. 111–203 – Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act. The U.S Government Printing Office (GPO) URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ203>

безпеки та оборони України. В основу діяльності даної Ради могли б бути покладені координаційна та і методична робота з розробки стратегії і політики забезпечення фінансової безпеки, моніторинг глобальних ризиків і оцінки їх впливу на рівень фінансової безпеки та економіку, вчасне виявлення потенційних викликів, небезпек та загроз фінансовій безпеці України та пропозиція невідкладних і перспективних заходів їх нейтралізації та усунення. Що стосується безпосередньо структури підсистеми ризик-менеджменту, а також контролю, збиранню та аналізу інформації щодо системних ризиків фінансової безпеці України з метою їх випереджаючого виявлення та упередження, запровадження необхідних заходів та інструментарію, то, зважаючи на системність категорії «фінансова безпека», можна запропонувати наступний розподіл та відповідальність державних органів та складових фінансової безпеки держави як це зображено на рисунку 5.

При цьому, обов'язковою умовою ефективності функціонування зазначеної системи ризик-менеджменту має бути взаємопов'язана діяльність та комплексна взаємодія всіх її інституцій, їх якісне регулювання та адміністрування в межах всієї системи управління фінансовою безпекою держави, забезпечення реалізації єдиної державної політики з питання забезпечення фінансової безпеки, а не просте статичне виконання власних функціональних завдань.

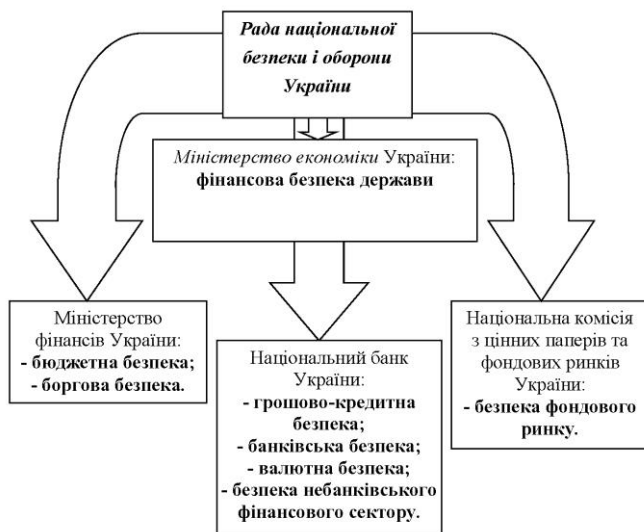

Рис. 5. Система ризик-менеджменту фінансової безпеки України

Джерело: побудовано автором

З огляду на вищезазначене можна зазначити, що стратегічне антикризове управління національною фінансовою безпекою дозволить вирішити ряд важливих для держави питань, серед яких основними є наступні:

- забезпечення фінансової стабільності держави на тривалий період в будь-яких умовах, в тому числі шляхом упередження та мінімізації наслідків міжнародних військово-політичних та економічних конфліктів, фінансово-економічних криз (наприклад, кризи грошово-кредитної, валютної, фінансової систем, тощо);

- нейтралізація негативного впливу світових фінансів і економічної експансії зарубіжних та транснаціональних компаній країн на національну фінансову безпеку;

- задоволення всіх необхідних потреб суспільства в фінансових ресурсах і забезпечення економічного зростання країни;

- протидія існуючим і потенційним небезпекам, ризикам і загрозам задля забезпечення стабільного функціонування фінансової системи, фінансової незалежності та ідентичності держави;

- забезпечення конкурентоспроможності держави і конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників у світовому господарстві та на регіональних ринках;

- забезпечення гнучкості законодавства та відповідності національного законодавства міжнародним стандартам;

- забезпечення захисту національних та фінансових інтересів держави і суспільства в умовах зростаючої глобалізації та інтеграції країни до міжнародних економічних відносин;

- забезпечення ефективного контролю за розподілом і використанням державних коштів;

- створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних капіталовкладень.

В той же час, найважливішими завданнями стратегічного антикризового управління фінансовою безпекою держави на шляху її інтеграції до світового господарства є забезпечення ефективної інтеграції фінансової складової економіки в рамках регіональних і глобальних фінансових праводносин (проведення в рамках загальноприйнятих і ефективних процедурах політики розумного протекціонізму), вдосконалення галузевої структури фінансової системи, підвищення ефективності діяльності державних органів управління та оптимізація системи подолання зовнішніх і внутрішніх загроз фінансової безпеки, підтримання стабільності національної грошової одиниці і її помірної волатильності, тощо.

ВИСНОВКИ

Зважаючи на вищевикладене, а також на те, що питання якісного управління фінансовою безпекою на рівні окремо взятої держави вже давно стало невід'ємним від питання регулювання глобальної фінансової безпеки, з урахуванням змін засад функціонування світового господарства, світової фінансової системи, а також необхідності збереження та примноження спроможностей світового господарства до поступального та повного саморегулювання державна участь в процесі щодо забезпечення фінансової і економічної безпеки має залишатися перманентною, включати не тільки формування державної економічної та фінансової політик, а й постійний перегляд та удосконалення механізмів та інструментарію управління та регулювання фінансової безпеки на макроекономічному рівні, особливо в умовах країн з перехідною економікою.

Узагальнена структура системи регулювання глобальної фінансової безпеки та наявний взаємозв'язок всіх її рівнів має на меті забезпечити підвищення послідовності, легітимності та ефективності як її дій, так і дій Ради з питань глобальної фінансової безпеки. Використання ж в процесі управління комбінації таких моделей як «каталітичного впливу», «ядра, що впливає на систему» і «паралельного управління» сприятиме необхідним змінам і реформуванню міжнародних організацій під стандарти запропонованої системи; визначатиме нові напрямки дій для інших організацій; створюватиме власні механізми регулювання.

Сформульовані та обґрунтовані засади концепції стратегічного антикризового регулювання глобальною фінансовою безпекою та фінансовою суверенних держави, у тому числі й тих, що приймають перебувають у стані соціально-економічного транзиту, яка має реалізовуватись на засадах стратегічного та превентивного характеру, повинна бути спрямована на безперервне забезпечення такого рівня фінансової безпеки держав, при якому вони здатна захищати власні національні інтереси, підтримувати соціально-економічну і фінансову стабільність розвитку, бути учасником світових інтеграційних процесів та міжнародних економічних відносин, що передбачає: відповідність фінансової політики держави (міжнародної, регіональної, національної, місцевої) довгостроковим цілям сталого розвитку; постійну комплексну взаємодію всіх суб'єктів господарювання за всіма аспектами фінансової безпеки; постійний контроль, моніторинг та упередження наявних і потенційних внутрішніх та зовнішніх ризиків, загроз, небезпек та шляхом побудови вертикально-інтегрованої системи ризик-менеджменту на всіх рівнях економіки; постійну розробку та удосконалення

інструментарію для здійснення контролю, моніторингу та уникнення ризиків, загроз, небезпек та дисбалансів, подолання їх негативних наслідків та забезпечення фінансової безпеки держави.

Система регулювання глобальної фінансової безпеки має представляти собою багаторівневу структуру з виділенням обов'язкових взаємопов'язаних рівнів: рівень глобальної фінансової безпеки – відповідальний за міжнародну координацію та регулювання глобальної фінансової безпеки; рівень міжнародних організацій та банків – відповідальний за оцінку ризиків, загроз та небезпек, розробку нових механізмів управління, здійснення фінансової підтримки країн світу; рівень міжнародних профільних органів – відповідальний за встановлення стандартів, норм і правил фінансовій сфері. У контексті подолання диспропорцій між гіперфінансіалізацією глобальної економіки та виробничим капіталом реальної економіки, протиріч між фінансовим і технологічним глобалізмом та потребами якісного зростання реальної економіки і параметрів сталого розвитку перехідних країн нового рівня вимагає спрямованість та ефективність діяльності світових та регіональних економічних організацій щодо вирішення та упередження локальних проблем та ризиків фінансової безпеки.

АНОТАЦІЯ

Сформульовано й обґрунтовано сучасні виклики світового господарства та міжнародних економічних відносин, спричинені трансформаціями світового порядку та турбулентністю глобальної економіки. Здійснено концептуалізацію системи регулювання глобальної фінансової безпеки. Подано авторське бачення відповідної міжнародної багаторівневої структури з виділенням обов'язкових взаємопов'язаних рівнів. Стратегічний рівень регуляторів глобальної фінансової безпеки включає міжнародні політичні та економічні об'єднання та здійснює міжнародну координацію та регулювання глобальної фінансової безпеки. Рівень міжнародних організацій та банків зосереджує оцінку ризиків, загроз та небезпек, розробку нових механізмів управління, здійснення фінансової підтримки країн світу. На рівні міжнародних профільних органів зосереджується розробка, гармонізація, погодження та встановлення стандартів, норм і правил у світовій фінансовій сфері. Рівень регіональних організацій відповідальний за вирішення та упередження локальних проблем та ризиків для світової фінансової системи та суверенних систем фінансової безпеки країн перехідної економіки.

Література

1. Shaikh A. M. The transformation from Marx to Sraffa. In E. Mandel and A. Freeman (eds.), *Ricardo, Marx, Sraffa – the Langston Memorial Volume*, London : Verso. 1984, pp. 43–84.
2. Sharpe W.F. Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk, *Journal of Finance*, 19 (3), 1964.
3. Balakrishnan R., Danning S., Elekdag S., Tytell I. The Transmission of Financial Stress from Advanced to Emerging Economies. *IMF Working Paper*. 2009, no. WP/09/133. 52 p.
4. Френсіс Фукуяма. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Наш формат, 2019. 608 с. ISBN 978-617-7682-66-9
5. Колінець Л.Б. Новий світовий фінансовий порядок : монографія. Тернопіль : THEU, 2018. 360 с. ISBN 978-966-654-495-0
6. Юрій С. Новий світовий економічний порядок: історія, теорія, напрямки формування. *Журнал європейської економіки*. 2009. № 4. С. 364–365.
7. Putnam R., Bayne N. *Hanging Together. Cooperation and Conflict in the Seven-Power Summits*. London: Sage Publications; 1987.
8. Kirton J.J. (2013) *G20 Governance for a Globalized World*. Farnham : Ashgate.
9. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: колективна монографія. ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 347 с. С. 38–62.
10. Kotkin J. The New World Order / Joel Kotkin. *Newsweek*. 2010. September 26.
11. Шпачук В.В. Державне антикризове управління банківською системою: теорія, методологія, практика: монографія. К. : ВПЦ АМУ. 2012. 304 с. С. 34–35.
12. Бойко В. В. Пріоритети та інструменти розвитку сільських територій в системі забезпечення економічної безпеки України : монографія. Львів : Вид-во ННБК «АТБ», 2017. 426 с. С. 123–124.
13. Masiukiewicz P. *Instytucjonalny system bezpieczeństwa finansowego w Polsce* Warszawa : Oficyna Wydawnicza SGH, 2012.
14. Małecka E. Nowy kształt unijnego nadzoru finansowego odpowiedzią na kryzys finansowy. *Zarządzanie wartością instytucji finansowych, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego*. 2011. № 4/5.
15. Pawłowicz L. *Nowy wymiar globalnego kryzysu finansowego*. Warszawa : Oficyna Wydawnicza SGH, 2009.
16. O Komitecie Stabilności Finansowej : Ustawa z dn. 07.11.2008 r. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001513>

17. Pedersen L. A Proposal to Prevent Wholesale Financial Failure. *Financial Times*. 2009. 30 Jan.

18. Della Paolera, G. and A. Taylor, *Straining at the Anchor: The Argentine Currency Board and the Search for Macroeconomic Stability, 1880–1935* NBER Series oLong-Term Factors in Economic Development, Chicago: University of Chicago Press, 2001.

19. Galiani, S. Levy Yeyati, E., and Schargrotsky, E., (2003) “Financial Dollarization and Debt Deflation under a Currency Board: The Case of Argentina”, *Emerging Market Review*, December, v 4., 4. 340–367.

20. Pou, P., (2000), “Argentina’s Structural Reforms of the 1990s”, *IMF Finance and Development*, March, volume 37, number 1.

21. Bleaney, M. (2004), "Argentina's Currency Board Collapse: Weak Policy or Bad Luck?", *The World Economy*, Vol. 27, No. 5, pp. 699–714.

22. Cavallo, D. and J. Cottani, (1997) “Argentina’s Convertibility Plan and the IMF,” *American Economic Review*, May, vol 87, no. 2, pp. 17–22.

23. *Financial System Stability Assessment with Argentina*. IMF Country Report No.16/64. February 2016. 66 p.

24. Мойсеєнко І. П. *Управління інтелектуальним потенціалом : монографія*. Львів : Аверс, 2007. 304 с.

25. Власюк О.С. *Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія*. К. : НІСД, 2014. 432 с. С. 67–68. ISBN 978-966-554-249-0 URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-12/Vlasiuk_druk-1293c.pdf

26. European Parliament legislative resolution of 22 September 2010 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on Community macro prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk Board. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0335+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN#BKMD-1>

27. Public Law No. 111–203 – Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act. The U.S Government Printing Office (GPO) URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-111publ203>

Information about the author:
Hetmanenko Oleksiy Oleksandrovych,

PhD in Economics,
Associate Professor at the Department of International Economic
Relations
Uzhhorod National University
14, Universytetska str., Uzhhorod, 88000, Ukraine